

ТЕМАТИЧНИЯТ РЕЧНИК НА ДЖАН СУНСФЪН-КАНЕТИ –  
ОСНОВА ЗА ЛИНГВИСТИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Лилия ИЛИЕВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: [lilia.ilieva@gmail.com](mailto:lilia.ilieva@gmail.com)

SEMANTICALLY ORGANIZED BULGARIAN-CHINESE DICTIONARY OF ZHAN  
SONGFEN (SOFIA, 1969) – A RESEARCH BASE FOR LINGUISTIC STUDIES

Liliya ILIEVA

South-West University “Neofit Rilski“

E-mail: [lilia.ilieva@gmail.com](mailto:lilia.ilieva@gmail.com)

**ABSTRACT:** Zhan Songfen (张荪芬女士) was a co-founder of the teachings of Modern Chinese and the founder of the teachings of wenyuan in Sofia University. In 1969 she published a semantically organized Bulgarian-Chinese Dictionary、保汉分类词典. This dictionary can serve as a very useful base for linguistic studies. Some words for domestic birds are examined in the paper as an example of a possible analysis. As is known, natural objects are presented through linguistic taxonomies differently in different languages. With the designation of poultry, the Bulgarian language offers separate names for birds of the same species, specialized by sex and age. This is also a characteristic of the linguistic taxonomy of domestic animals and of animals in general as well. For example, in the Chinese language, there is a general term 鸡 jī which has the meaning 'hen' as a biological species. There are no gender difference in this concept (i.e., the narrower term 'cock' is included here), nor age differences (i.e., the narrower term 'chicken' is included here). However, if a more specialized term is needed, it is expressed via composition: 母鸡 mā jī - 'hen', literally 'mother hen'; 公鸡 gōng jī 'cock', literally 'male hen'; 小鸡 xiǎo jī 'chicken', literally 'little hen'. The formations with the main word-designation of the duck 鸭 yā and of the goose 鹅 é as a biological species are parallel. These differences in the presentation of biological taxonomies in the language distinguish Chinese from Indo-European languages and not only from them.

**KEYWORDS:** Semantically organized Bulgarian-Chinese Dictionary, Zhan Songfen, 张荪芬女士, words for domestic birds.

Главният повод за този доклад е личността на покойната госпожа Джан Сунфън-Канети (или Джан 老師, както я наричахме по времето, когато бяхме нейни студенти). Тя е един от двамата основатели на преподаванията по китайски език у нас, първоначално – като преводач и помощник на изпратения от Китай специалист Джу Дъси, който пристига през 1952 г.<sup>1</sup>, а впоследствие двамата написват първия български учебник по практически китайски език, по който се водеше обучението у нас дълго време. Първото издание на учебника е от 1954 г., а последното е от 1980 г.<sup>2</sup> Но на преподаването по старокитайски език (както е прието у нас да се нарича класическият книжовен език 文言) госпожа Джан Сунфън вероятно е пионер не само у нас, защото този език много рядко се преподава в световните университети. По времето, когато тя го преподаваше в Софийския университет, още нямаше учебни пособия дори в Русия, която има много развика синология; учебникът на М. В. Крюков, Хуан Шуин излезе по-късно<sup>3</sup>, когато бяхме завършили следването си. Знанията по старокитайски, освен че се преподаваха рядко в световните университети, се предаваха устно, от преподавател на студенти.

За България въвеждането и на съвременния китайски език в университет е било новост. През петдесетте години в Софийския университет за кратко (според приведените данни от цитирания по-горе източник) е правен опит да се въведе обучение по китаистика като отделна специалност. Впоследствие курсовете бяха оставени като избираеми, но с възможност да се

<sup>1</sup> Според данните, които изнася Д. Веселинов, през 1950 – 1966 г. в Софийския университет е съществувала специалност „Китайска филология“, както вероятно е според документите, с които е работил авторът (срв. Веселинов, 2008, с. 68). Но всички, свързани с китаистиката, говорят за лекторат по езика, свързан с идването на Джу Дъси.

<sup>2</sup> Джан Сун-фън-Канети, Джу Дъ-ши. Учебник по китайски език. София: Университетско издателство на СУ, 1980.

<sup>3</sup> М. В. Крюков, Хуан Шу-ин. Древнекитайский язык. Москва, „Наука“, 1978.

вземе китайска филология като втора специалност. За придобиването на такава специалност се изискваше полагаането на два изпита: по практически китайски и по история на китайската литература.

Джан Сунфън има необикновен живот, но екстремните събития от него много предхождат времето, в което имах щастието да се наредя между нейните студенти в Софийския университет. Родена е през 1918 г. в Пекин в интелигентно семейство: нейният дядо е основоположник на съвременната китайска калиграфия, а баща ѝ е известен историк. Следвала е биология в Гьотингенския университет, но се е дипломирала в университета в Йендзин. По времето на Втората световна война се завръща в Китай и участва като медицинска сестра в екип от 20 европейски медици, ръководени от българския лекар д-р Янко Канети, за когото се омъжва. Екипът е лекувал бойци от китайската армия, която е воювала срещу японците и срещу армията на Чан Кайшъ (известен у нас като Чан Кайши). В България двамата пристигат през 1945 г. и Джан Сунфън живя в нашата страна до смъртта си на 26 април 2010 година.

Когато завърших първи курс по специалността „Българска филология“, видях един голям лист с обявени избираеми курсове, които изглеждаха екзотично и примамливо: арабски език, монголски език, японски език, китайски език и т.н. Реших да запиша два от тези курсове, които ми се видяха особено интересни: по старокитайски език и по история на китайската литература. Отидох на първата лекция по история на китайската литература и там се установи, че съм единствен студент, записан за курса. Лекциите четеше Бора Беливанова, която впоследствие стана и първият български професор китаист, и така имах възможност да слушам в продължение на шест семестъра един много увлекателен исторически преглед, свързан не само с литературата, но и с културата на далечната страна. Още на първата лекция обаче разбрах, че няма как да се обучавам по старокитайски. Бора Беливанова ми съобщи, че курсът по старокитайски се води на новокитайски и първо трябва да понауча съвременния език. Така се озовах в курса по новокитайски език.

По това време политическите връзки между нашата страна и Китай не бяха добри. Съветският съюз беше влошил отношенията си с Мао Дзъдун, ръководител на Китай, което автоматично беше довело и до влошаване на връзките между България и Китай. Нямаше и икономически контакти – единствената китайска стока, която видях в български магазин преди 1990 г. и веднага закупах, беше едно прелестно шалче от китайска коприна. В Народната библиотека нямаше китайски книги (и сега няма) – по някое време научих, че са били пренесени в Университетската библиотека на Софийския университет, но тогава неизвестно за мене в какъв фонд. Нямаше откъде да се купят и книги на китайски език. Впрочем закупах една, не но особено полезна дори с оглед на езика – в книжарницата за чуждестранна литература на бул. „Руски“ се продаваха материалите на XXII конгрес на КПСС, преведени на китайски. От всички курсове, предлагани от тогавашната Катедра по турска филология (там бяха всички курсове, свързани с Изтока), курсът по новокитайски език се смяташе, както каза Б. Беливанова на една от първите сбирки на курса, за „привилегирован“ – на него са записваха обикновено много студенти. Естествено, повечето винаги идват само на първите занятия. Скоро и в нашия курс останахме само две студентки – Олга Цветкова, която иначе следваше математика, и моята скромност. През първата година понякога идваха и други. Но за системно изучаване нямаше стимул, свързан с бъдеща работа, за каквато не се виждаха перспективи. Единствен стимул беше чистата любознателност.

Така с Олга Цветкова изкарахме четири семестъра в курса по новокитайски при Бора Беливанова и едва след това попаднахме при Джан Сунфън. Тя водеше курса по старокитайски език, както и курса по новокитайски в последните семестри. Чисто физически Джан Сунфън беше пълна противоположност на високата, стройна и руса Бора Беливанова. Типична китайка с панталон, с танцуващата походка, усвоена от китайките по времето, когато са ходели с бинтовани крака и е трябвало да пазят равновесие. За разлика от нас, тя винаги идваше предварително подготвена за занятията: за всяко подготвяше текст на старокитайски, написан с индиго в три екземпляра – по един за нас, студентите, и един за нея. Вероятно е имала някакви китайски книги, от които е вадела текстовете, а по това време размножителната техника не беше много позната у нас. Текстовете бяха от китайската класика и много от йероглифите – съставени от много елементи, трудни за писане.

Трудности имаше и при самото тълкуване на текстовете. Така например при един текст, в който се казваше, че един аристократ имал в двора си стотици коне и стотици кучета. Джан Сунфън попита защо аристократът е притежавал толкова кучета, а моята скромност простодушно отговори, че вероятно ги е използвал за храна. Това разгневи преподавателката, която заяви, че истинският китаец никога не яде кучета, а кучета ядат само варварите в Южен Китай, където жените носят престилки като българките и пеят народни песни, които приличат на българските. Верният отговор се оказа, че аристократът е ходел на лов и е използвал кучетата за тази цел. Привеждам този спомен, който показва, че Джан Сунфън не е имала лек живот в средата на толкова различна култура, каквата е българската! Гастрономичните навици на китайците са твърде различни от българските и в тази среда една китайка неволно заема и отбранителна позиция.

Вече беше споменато, че Джан Сунфън е издала учебник по практически китайски език в съавторство с Джу Дъси, претърпял няколко издания на циклостил. Тя обаче е и съставител на един сборник от текстове на китайски език с учебна цел, издаден през 1972 г., който ни беше на разположение. При тогавашните полиграфски възможности текстовете вероятно са преснимани по изрезки от китайски книги и размножени с тогавашната техника на офсета, поради което не навсякъде са четивни. Същественият принос на Джан Сунфън обаче е едно друго дело, което трябва да бъде оценено като много голям принос в българската китаистика (и не само в българската). Това е тематичният речник под надслов: *Джан Сун-фън. Българско-китайски тематичен речник. 保汉分类词典. Софийски университет „Климент Охридски“. София, 1969 г.* За издаването на този речник са благоприятствали и калиграфските умения на Джан Сунфън (неслучайно е внучка на основателя на съвременната китайска калиграфия). Тя е писала всички йероглифи на ръка, тъй като това са били полиграфическите възможности за печатане на книги с китайски йероглифи в България. Това е огромен труд с отличен резултат, тъй като йероглифите са изписани не само равно и красиво, но и четливо. Речникът съдържа около 15 000 единици – думи и словосъчетания, и като приложение – „Кратко запознаване с граматиката на съвременния китайски език“ (стр. 525 – 560).

За избора на типа на речника Джан Сунфън е била повлияна от китайската традиция на тематичните речници. Това са речници, в които организацията е по семантични категории. Както е добре известно, поради особеностите на китайската писмена система не е възможно лексиката да се разположи по азбучен принцип (макар че в новите речници от този тип се прилага азбучен принцип като допълнителен принцип). За целите на езиковедното тематичните речници предлагат лексикален материал в подредба, която много би улеснила използването му с оглед на определена научна задача. Това може да се демонстрира върху един от възможните примери, който е биещ на очи и лесен за обяснение.

Както е известно, природните обекти се представят чрез езикови таксономии по различен начин в отделните езици. Една съпоставка между означенията на домашните птици в китайския език (според материалите, представени в *Речника* на Джан Сунфън) и българския език показва интересна картина.

При означението на домашните птици българският език предлага отделни названия за птици от един и същ биологичен вид, специализирани според пола и според възрастта. Това е характерно за езиковата таксономия при домашните животни и при животните изобщо, но в случая ще бъдат взети предвид само домашните птици.

В китайския език съществува общо понятие 鸡 jī, което е носител на значението `кокошка` като биологичен вид. В това понятие не се прави разлика по пол (т.е. тук се включва и по-тясното понятие `петел`), нито по възраст (т.е. тук се включва и по-тясното понятие `пиле`). Ако обаче се наложи, китайският език има възможности да изрази и по-тясното, специализирано понятие (въпросът дали това е в границите на словообразуването, или в полето на синтаксиса, е дискуссионен). Така са образувани следните означения:

母鸡 mā jī – `кокошка`, буквално `майка-кокошка`;

公鸡 gōng jī – `петел`, буквално `самец-кокошка`;

小鸡 xiǎo jī – `пиле`, буквално `малка кокошка`.

Паралелни са и образуванията с основна дума, която е означение на патицата като биологичен вид. Основното понятие тука е 鸭 yā. В *Речника* е дадено с характерната за разговорния език суфиксация чрез суфикса 子 zǐ като 鸭子 yāzi в запис на *Речника*: yāz). Приведени са и езиковите раздробявания на общото понятие:

公鸭子 `паторок – `буквално `самец патица`. В *Речника* е дадено българско съответствие „юрдек“ (вместо по-разпространеното „паторок“, тъй като българската консултантка на Джан Сунфън очевидно е с произход от Източна България<sup>4</sup> и е дала като превод турската заемка, използвана там).

小鸭子 – `патенце`, буквално `малка патица`.

Донякъде раздробяванията на понятията по лексеми са представени и при означението на биологичния вид „гъска“. Тук общото понятие в китайския е 鹅. Както ще се види обаче по-надолу, всъщност това понятие в китайския език е по-широко от понятието „гъска“ като биологичен вид.

Стесненото понятие, представящо мъжкия във вида, се изразява по аналогичен начин:

公鹅 gōng é `гъсок` – буквално `самец гъска`.

В *Речника* обаче не е дадено образувание, което характеризира биологичния вид по възраст:

小鹅 xiǎo é `гъсе`, буквално `малка гъска`. В българския език тази форма не се използва толкова често, колкото „пиле“ и „пате“ и може би това е било едно от съображенията на съставителката на *Речника* да не включи лексемата.

Ако се обърнем към предходния раздел в *Речника*, в който са представени общо „Птици“, ще видим още две означения, които са образувани от стесняване на основното понятие 鹅 `гъска`:

企鹅 qī é `пингвин` (буквално `стояща гъска`).

天鹅 tiān'é `лебед` (буквално: `небесна гъска`).

Тези разлики в представянето на биологичните таксономии в езика отличават китайския език от индоевропейските езици и не само от тях. Майкъл Холидей, като коментира разпространеното мнение, че езикът представя с отделни лексеми значения, които са особено важни за общността (дежурният пример тук са многобройните думи за `сняг` при ескимосите), справедливо отбелязва, че за китаеца няма нищо по-важно от ориза, но думата за `ориз` в китайския език е всичко на всичко една: 米 (米). Изводът, който прави известният лингвист и китаист, е, че има езици, които имат склонност да обобщават, както и езици, които имат склонност да раздробяват. Китайският език е обобщаващ език. Това може да се види и от приведените примери. Отделно може да се прибави перспективата за разглеждане на това, което в руската лингвистика се нарича с термина на А. Потемня „вътрешна форма на думата“ и което е частен случай на Хумболтовото разбиране за вътрешната форма в езика. Това е перспектива за

<sup>4</sup> В предговора към *Речника* Джан Сунфън изказва благодарност на българската си консултантка Добрина Ничева.

детайлни изследвания, които лесно могат да използват систематизираните материали на Джан Сунфън. В раздела за домашните птици Джан Сунфън, носителка на езика, е предала и една друга интересна разлика между българския език и китайския. В българския език (както и в повечето от езиците в Европа) съществуват различни звукоподражателни междуметия, с които се представят звуците, издавани от животни и птици. От тях обичайно се образуват и глаголи – нещо, което е напълно неприсъщо на китайския. Джан Сунфън е представила в *Речника* такива звукоподражания, свързани с кокошката и петела:

кудкудякам: 屋屋地叫 wū wū dì jiào `Викам wū wū wū`;

кукуругу: 屋屋屋 wū wū wū.

Трябва да уточня, че йероглифът 屋 е изписан с детерминатив „уста“, който по причини на ограничената програма, която използвам за писане, не мога да придам. Друго уточнение, което следва да направя е, че тук Джан Сунфън е дала за йероглифа 地 четене dì, което вероятно е било характерно за говора на пекинската интелигенция в предвоенен Китай, както е и днес.

В същия раздел (за домашните птици) е приведено и означението за домашния гълъб, тъй като това съответства на китайската практика гълъбите да се отглеждат като домашни птици с кулинарно предназначение. По-интересно е обаче, че е даден и звукоподражателен глагол:

гукам: 咕咕地叫 gū gū dì jiào `Викам гу-гу`.

Тези опити на Джан Сунфън да предаде на китайски език българските глаголи, образувани от звукоподражателни местоимения за животни, са интересни и с друго.

Ще си позволя да прибавя още някои междуметни глагола от българския език, предадени на китайски, които фигурират в други раздели на *Речника*:

мяукам: 喵喵地叫 – miāo miāo de jiào `Викам miāo miāo`; приведено е и 猫叫 māo jiào със същото значение.

грухтя: 猪叫 zhū jiào – буквално `Виканото от прасето`, 猪 zhū има значението `прасе`, та практически звукоподражанието е предадено по описателен начин, според особеностите на китайския език.

Тук ще прибавя и звукоподражанието за кучето:

汪汪地叫 wāng wāng de jiào `квича`, буквално - `Викам wāng wāng`.

Приносът на Джан Сунфън за развоя на българската китаистика съвсем не се ограничава само в нейната пионерска роля на един от двамата първи преподаватели по китайски език у нас. Тя е първопреходник и на обучението по старокитайски език, който се предлага като курс рядко в световните университети, но Софийският университет е имал привилегията да бъде между елитните университети в това отношение. Много голямо значение обаче има нейният „Българско-китайски тематичен речник“, изготвен от нея калиграфски и с невероятен труд, който дава чудесна възможност да се използва като основа за разнообразни лингвистични проучвания. За жалост, той отдавна е голяма библиографска рядкост. Когато излезе, няколко години се продаваше за повече от скромна сума в книжарницата на Софийския университет, което говори за немалък тираж. В момента обаче се твърди, че може да се закупи само срещу четирицифрена сума в антиквариатите и то – ако се открие. Би следвало да бъде преиздаден, може би с коментар и с някои осъвременявания. От това българската езиковедска наука ще има голяма полза, а практиката показва, че много хора си купуват китайски речници, без да разбират езика, заради естетическото удоволствие да ги разглеждат.

ПРИЛОЖЕНИЯ:

Снимки на госпожа Джан Сунфън-Канети от китайската Уикипедия Байду, където тя и съпругът ѝ д-р Янко Канети са представени със статии. На първата снимка госпожа Джан Сунфън е със съпруга си по времето на тяхната младост. На втората снимка тя получава наградата на Софийския университет – почетен знак със синя лента.



**БИБЛИОГРАФИЯ:**

**Веселинов, Д. (2008)**

Летописна книга на Факултета по класически и нови филологии 1888 – 1965. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. (*Veselinov, D. Letopisna kniga na Fakulteta po klasicheski i novi filologii 1888 – 1965. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”*).

**Сун-фън-Канети, Дж., Джу  
Дъ-ши (1980)**

Учебник по китайски език. София: Изд. „Софийски университет“. (*Sun-fun-Kaneti, Dzh., Dzhu Da-shi. Uchebnik po kitayski ezik. Sofia: Izd. “Sofiiski universitet”*).

**Крюков, М. В., Хуан  
Шу-ин (1978)**

Древнекитайский язык. Москва: Наука. (*Krjukov, M.V., Huan Shu-in. Drevnekitajskij jazyk. Moskva: Nauka*).